

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND

FOR PRÆSTØ AMT

19. AARGANG 1930.

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1930.

Sagn og Tro om Sten i Præstø Amt.

At Aug. F. Schmidt, Brabrand.

En stor Part af de Sagn, der er knyttet til en Række store Sten i Præstø Amt, meddelte i den nedenstaaende Stenliste, har til Opgave at forklare, hvordan og hvorfor denne eller hin store Sten netop er kommet til at ligge, hvor den nu ligger. Saadanne naturforklarende Sagn opstaar paa Grundlag af den Forestillingsverden, som Mennesker med et primitivt Tankesæt ejer, og de har det bestemte Maal for Øje at forklare alt, hvad man møder i Naturen i Menneskenes Samfundsforhold, i Sæder og Skikke. En saadan Forklaring, som gives i Mythens eller Sagnets Form, betegnes med et græsk Ord *Aition* (deraf *Ætiologi*), der betyder *Aarsag*.

Ved at gennemlæse Stenlisten for Præstø Amt vil man let se, at Hovedparten af Stensagnene indeholder Motivet: *Kæmpekast efter Kirker* (Nr. 1, 2, 3, 7 [efter Kloster], 9, 10, 11, 12, 13, 16, 21, 22, 26 [Borg], 28). Denne Sagntype er forholdsvis ung, idet den forudsætter, at man havde glemt, at de store Sten laa paa deres Pladser, da Kirkerne blev opførte. Maaske denne Folkedigningsform er et Par Hundrede Aar yngre end Kirkerne — fra omkring eller snarere efter Reformationens Indførelse. — At Stenkasteren har været en Kæmpe (Trolde, Jætte, Djævel, Heks) siger sig selv. Der skulde særlig mange Kræfter til at kyle de vældige Sten, og Folkefantasiaen udstyrede jo Trolde o. s. v. med store Kræfter.

I nogle Sagn *kaster Kæmper om Kap* (Nr. 2, 10) eller de smider Sten efter hinanden for at afgøre indbyrdes Tvi-

stigheder, saaledes som flere Optegnelser meddeler (Nr. 6, 7 [efter utro Kæreste], 15, 18 [efter Trolde], 22 [efter Troldekælling]). Sagnene om Kæmper, der slaas indbyrdes, er i sin Tankegang ældre end „Kæmpekast efter Kirker“, som maaske er en Slags „Afløsning“ af Sagntypen: Kæmper slaas indbyrdes. Hos primitive Folk kendes Sagn om saadanne Kæmpeslagsmaal. Fra den græske Oldtid haves Sagn om Kykloper, der kastede Sten efter hinanden — baade i Alvor i Spøg. De danske Sagn er jo Sidestykker hertil.

Sten, der har en *særlig Form* eller *Farve*, eller hvori der er *Fordybninger* og *Mærker* af særlig Form, er Sagn-tiltrækkere. Saadanne Stenmærkers Form er Forudsættningen for visse Enkeltheder i en Mængde Stensagn, hvad jo ogsaa siger sig selv. Det ses, at der knyttes Sagn og Trosforestillinger til Stenene Nr. 1 (med Menneskehoved), 5 (Ellekongens Ridehest), 10 (Form som en Agestol), 14 (Fodmærker af en Gødemor), 20 (Fodtrin), 24 (Hestehov), Fingermærker (15, 19), 18 (Hosebaandsmærke). De fleste af Stenfordybningerne er naturlige Mærker fremstaaede ved Stenenes Dannelse engang i en fjern Jordperiode. Nogle af Stenmærkerne i den følgende Liste kan være Minder fra Oldtiden og være Udtryk for religiøse Tankegange og Forestillinger, som det vil føre alt for vidt at komme ind paa her, idet man saa skulde gøre Rede for visse omfattende Helleristningsproblemer.

Ligesom i Oldtidshøje saaledes troede man ogsaa i gamle Dage, at der i, ved eller under store Sten boede *Underjordiske* (Ellefolk, Trolde, Nisser). Det kunde derfor undertiden være farligt at flytte eller sprænge en stor Sten (se Nr. 5, 8, 10, 23); thi saa vilde Ulykke under en eller anden Form ramme det Menneske, der foretog slig en Handling.

Sagn om *nedgravede Skatte* under store Sten, *Varselsagn* o. lgn. knyttedes trindt omkring meget hyppigt til Kampesten (se Nr. 17, 26, 30). — *Dans* paa en stor Sten som paa Oresten (Nr. 9) hører derimod til det ualmindelige, men om denne „*Dans paa Sten*“ har haft nogen særlig

Betydning udover det morsomme i at danse saadan et ejendommeligt Sted, turde vel være et Spørgsmaal.

Smaabørn hentet fra store Sten (se Nr. 3, 7, 31) er en i Danmark saavel som i andre Lande vel kendt Narrespøg (Historien om Storke er af nyere Dato), der dog synes at kunne være et sidste Minde om en ældgammel Forestilling om Menneskene som kommer paa Jorden. — Spøgefuld i sin Form er ogsaa Fortællingen om, at denne eller hin store *Sten* (her Nr. 3, 26) *vender sig*, naar den lugter nybagt Brød. Da en Sten ikke kan lugte, vender den sig aldrig. Der er dog visse Ting, der taler for, at dette Narremotiv er en ændret sidste Overlevering om Stenoffer.

Stenenes Navne er hyppigst afledte af deres ydre Form eller Farve eller af de Sagn, der knyttes til Sagnsten, der har Navne (se Nr. 4, 5, 7, 8, 9, 10, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33). Undertiden er en Sten benævnt efter en Person (Nr. 10) eller efter den Sagnskikkelse, der er knyttet til Sagnene om Stenen (5, 8, 17, 28).

I Stenlisten vil Stenene blive nævnt i den Rækkefølge, hvorefter Sognene, i hvilke de paagældende Sten ligger, følger i Traps Danmark. Der vil, foruden en ordnet, kortfattet Fremlægning af Folkemindestoffet, blive meddelt udførlige Henvisninger til trykt og utrykt Litteratur om de enkelte Sten. Iøvrigt kan interesserede henvise til *Thorkild Gravlunds Bøger*: „Skelstene“ og „Herredsbogen I“, hvori vore store Sagnsten omtales paa en helt anden Maade end jeg evner det. Her er Sagnstenstoffet kun meddelt fra et enkelt Amt. Hos Gravlund er visse Sten indarbejdet i en Fremstilling, der er almen og fremsat i en kunstnerisk Form.

1. *Sten* paa *Store Hedinge Kirkes* Sydmur med et indhugget Menneskehoved er ifølge Sagnet kastet af en Trolde efter en Præst, der stod paa Prædikestolen¹⁾.
2. *Sten* (nær *Næstved*) er kastet af en Kæmpe med en „saadan Kraft, at den faldt langt bag ved Steenskoven,

¹⁾ D. F. S. (5: Dansk Folkemindesamling, oprettet 1904) 1906/23: 493.

nærved den Landevej, som gaar fra Næstved til Ringsted“¹⁾ (Se Nr. 10).

3. *Sten* (Bjeverskov Herred, *Enderslev Sogn*) i Enderslev Gadekær er kastet af en Trolde i Vraaby efter Enderslev Kirke, hvorved Kirketaget drejedes en halv Omgang, og Stenen rullede tilbage og faldt i Gadekæret nær Kirken. Taget paa Taarnet vender modsat som andre Kirketaarnes. Fra Stenen kommer de smaa Børn, fortæller Folketroen, og Stenen vender sig hver Gang, en Trolde lugter nyt Brød.²⁾
4. *Blak* (Stevns Herred, *Holtug Sogn*) findes i Stranden ved Gjorslev Bøgeskov. Stenen er meget stor.³⁾
5. *Junkerstenen, Ellekongens Ridehest* eller *Rytterstenen* (Stevns Herred, *Strøby Sogn*) ved Stranden af Køge Bugt, „er omtrent to alen høj over jorden, tre kvarter bred og en halv alen tyk. Foroven er den indhugget eller dannet af naturen i form som en sadel, og den er ret magelig at sidde skrevet oven paa [eller den „skal have en fjern lighed med en hest“⁴⁾]. „Om denne sten fortælles, at den engang var tagen op i den gaard, paa hvis mark den staar, og var lagt foran i bagerovnen, hvor man her paa egnen før har brugt at have en sliq langstrakt sten liggende. Ejeren af gaarden blev imidlertid nødsaget til at flytte stenen ned paa sin gamle plads igen, da der hver evige nat var saadan en køren og riden, at ingen kunde lukke et øje. Efter at stenen var flyttet tilbage og stillet op paa samme maade som tidligere, var spøgeriet forbi. Stenen staar paa samme plads endnu, og ingen vover at flytte den“⁵⁾ Peder Jørgen Hansen i Strøby meddelte Evald Tang Kristensen,

¹⁾ J. M. Thiele: Dansk Folkesagn¹ I (1818), 80, ² (1843) II, 45.

²⁾ D. F. S. 1906/23: 513.

³⁾ D. F. S. 1906/23: 520.

⁴⁾ Skattegraveren III (1885), 215.

⁵⁾ E. Tang Kristensen: Danske Sagn I, Nr. 611. Medd. o. 1884 af Lærer P. Chr. Hansen, Langø, f. 1. Januar 1859, rimeligvis i Strøby Sogn.

at Ellekongen hver Midnat kom ridende paa en graa Ko langs med Stranden fra Prambroen til Junkerstenen paa Strøby Jærne. P. J. Hansen meddelte ikke det gængse Strøbynavn paa den saddelformede Sten: „Ellekongens Ridehest“, et Navn, der forudsætter et nu glemt Sagn om, at det er paa denne Sten og ikke paa en graa Ko, Ellekongen foretager sit natlige Ridt langs Nordkysten af Stevns. — Arkiver *Hans Ellekilde* tolker det ovenfor af P. Chr. Hansen meddelte Sagn saaledes, „at Ellekongen i Forbitrelse over at maatte undvære sin sædvanlige Ridehest til sit natlige Kystridt, hævner sig ved at ride paa Stenen inde i den Gaard, hvortil den er flyttet“. ¹⁾ Peder Jørgen Hansen fortæller, at, da den forrige Ejer flyttede Junkerstenen hjem til Gaarden, var det ligesom noget kom kørende ind i Gaarden og gjorde et farligt Spektakel, Kreaturerne blev syge, og alting mislykkedes, men saa snart Stenen blev sat ned paa sin gamle Plads, var alt i sin gamle Gænge igen. ²⁾ Dette Sagn er kendt i Strøbys Nutidsoverlevering. Frk. Anna Pedersen, Strøby, fortæller efter sin Farmoders Fortælling, at Junkerstenen, der skulde bruges til Ledstolpe, ret hurtigt blev flyttet tilbage igen til sin gamle Plads; thi der var aldrig Fred i Gaarden en eneste Nat, saa længe den stod der. Højskoleelev Jørgen Andersen, Strøby Grøftemark, optegnede 1927, at da Stenen blev baaren hjem i Stuen, var der Uro over hele Huset, og fra Stenen hørtes der ligesom en svag Musik. Han fortæller ogsaa, at den skal have været en Konges Hest, men han husker ikke hvilken. ³⁾ — Sagnet kendes ogsaa udenfor Strøby Sogn. Lærer J. P. Jensen i Sindbjærg paa Mors (f. 3. April 1851 vistnok i Varpelev S.) meddelte omkring 1885 til E. T. Kristensen om en stor Sten nede paa Strøby Strand: den har en fjern Lighed med en Hest, og den „siges bestemt

¹⁾ Danske Studier 1929, 25 f.

²⁾ Smsts. (med Henvisninger).

³⁾ Danske Studier 1929, 26.

at være Elverkongens Ganger. Den nuværende Ejer af Gaarden vilde en Gang trodse Folketroen og førte Stenen hjem for at bruge den et eller andet Sted, men der blev nu en ulidelig Ufærd paa Gaarden, og man fik ikke Fred, før man førte Stenen tilbage paa den forrige Plads“. ¹⁾ Rentier Lars Nielsen, Runebo, Store Hedinge, der har ejet Bakketoft i Holtug Sogn, fortæller 1914, at „Junkerstenen lige saa almindelig kaldes Rytterstenen, han har i alt Fald aldrig hørt anden Benævnelse“. ²⁾ Indhakkene i Stenen kaldes Stigbøjler. I 1920 meddeltes, at en klog Mand, Tobiassen, vistnok fra Stensved, engang blev hentet til Magleby. Undervejs, i Køge, blev Vognen tung, men kunde de blot paa 3 Hjul naa Junkerstenen, vilde de let kunne tilbagelægge Resten paa 4 Hjul. ³⁾ — Stenen indgaar som et Led i Sagnkredsen om Ellekongen i Stevns; i denne Sagnkreds findes ogsaa Forestillingen om hans Ridt langs Nordkysten af Stevns. ⁴⁾

6. *Sten (Strøby Sogn)* paa Tammosogaards Mark i Strøby. Stenen er nu dækket af Jord, men man forsøgte at sprænge den, „for et halvt hundrede aar siden“ (medd. 1922). Man fik flere Læs Sten derfra, men saa opgav man det. Stenen er kastet af en Troldkvinde i Højelse efter Gjørslev ⁵⁾.
7. *Musestenen (Fakse Herred, Vemmetofte Sogn)* under Vemmetofte Skov i Stranden tæt ved Land, hvortil den skal være kastet af en Karl paa Møn efter hans utro Kæreste, som boede der ved Strandbredden, men den naaede ikke Landet eller hende. Varianter: Stenen er kastet af en Troldkælling paa Møn efter Vemmetofte Kloster, da hun hørte Klokkerne ringe; Stenen har ligget

¹⁾ Skattegraveren III, Nr. 1125.

²⁾ Danske Studier 1929, 26. H. Ellekildes Redegørelse for Stenen er her benyttet.

³⁾ D. F. S. 1906/31 b: 525.

⁴⁾ Danske Studier 1929, 10—39.

⁵⁾ D. F. S. 1906/31 b: 525.

længere ude, men er af Isen baaret hen til sin nuværende Plads nærmere ved Klosteret, „det kunde gærne ligne efter, at den engang skal komme der“. — Kastet efter Vemmetofte af Kvinde paa Møns Klint, fordi hendes Kæreste paa Vemmetofte havde sveget hende. — Kastet i Strømpebaand af gammel Heks paa Møn efter Vemmetofte Kloster, hun kastede først med Smaasten, men de røg for langt¹⁾. — Kastet fra Møn af en Jomfru, der hadede Jomfruklostret. — Kastet af svensk Heks efter Vemmetofte Kirkeklokker, som hun irriteredes over at kunne høre over Sundet. — Kastet af en Trolld paa Møn efter Vemmetofte Kloster; Stenen er skruet op paa Strandbredden af Isen liggende i Toppen af et højt Træ, hvorfra den senere faldt ned. — Fra Musestenen kommer de smaa Børn²⁾. I en Artikel fra 1921³⁾ med Billede af Musestenen meddeles, at Stenen er alle Faxeladeplads Sommergæsters Maal; Stenen skal bestiges. Den ligner en kravlende Kæmpemus (deraf vel Navnet).

8. *Stenmusstenen* (Fakse Herred, *Roholte* Sogn) paa Lindersvold Hovmark ved Orup, blev bortsprængt omkring 1890. Stenen var saa stor som et lille Værelse og flad ovenpaa. Under den boede Trollden Stenmus. Naar man om Aftenen satte en Skaal Mad ved Stenen, fik man en Guldskaal igen, men forrettede man sin Nødtørft der, blev man slaaet pukkelrygget af Stenmus⁴⁾.
9. *Oresten* (Tybjerg Herred, *Tybjerg* Sogn) i Skoven ved Tybjerg Kirke, hvortil en Trolldheks slyngede den fra et Klokketaarn. Thiele⁵⁾ meddeler 1818, at det er „Menigmands Tale derom, at Egnens Karle og Piger har engang havt Dands og Lystighed deroven paa, saa at man heraf kan begribe, at den maa være meget stor“. I en Optegnelse fra 1920 meddeles om „Ordsten“, at

¹⁾ E. T. Kristensens utr. Sagnsaml. i D. F. S.

²⁾ D. F. S. 1906/31b: 544.

³⁾ Aftenbladet 23. Aug. 1921.

⁴⁾ Præstø Amts historiske Aarbog 1920, 93, smlgn. smsts. S. 77.

⁵⁾ Danske Folkesagn II, 20 II² (1843), 43.

den er ca. 12 m lang, 10 m bred og 7 m høj. Paa Stenen er indskrevet Forbogstaverne af Navnene paa Tybjerggaards Ejere — begyndende med *J. S.* 1291¹⁾. I Varianterne fra Nutiden meddeles, at Stenen er kastet efter Herlufmagle Kirke af en Trolld ved Lidemark; Stenen kom ikke langt nok. — Kastet af Trolld i Østerskoven ved Glumsø; Stenen kom ikke langt nok. — Kastet af en Trolld paa Menstrup Bjærg efter Herlufmagle Kirke; Stenen kom for langt. — Kastet af Trolld Aversi efter Tybjerg Kirketaarn; Stenen kom for langt²⁾.

10. *Eriks Sten* (Tybjerg Herred, *Rislev* Sogn) i Nærheden af Rislev Kirke ved en Vej, er kastet efter Rislev Kirke af en Trolld fra Næstved. 1818 meddeler Thiele, at Stenen faldt ved Landevejen mellem Næstved og den saakaldte Gangers Bro, hvortil den var slynget af en Kæmpe, der kastede om Kap med en anden Kæmpe (se Nr. 2)³⁾. Den, der flyttede Stenen, som blev kaldt Eriks Sten, skulde dø. Da en Gaardmand lod den kløve, døde han⁴⁾. I en Optegnelse fra 1921 i D. F. S. meddeles, at Stenen er kastet tilligemed to Sten, der ligger i en noget større Afstand fra Kirken. En Gaardejer tog den store Sten og slog den itu og satte den i sin Gaard. Han blev fra den Tid af syg og kom sig aldrig mere. De andre to Sten forblev urørte. Den ene har Form som en Agestol.
11. *Sten* (Hammer Herred, *Nestelø* Sogn) paa Nestelø Mark, var den anden af tre Sten, som en Trolldkvinde paa Samsø (?!) kastede i sit Haarbaand efter Næstelø Kirke⁵⁾. Mon Samsø ikke er en Fejlhuskning for en anden Ø?
12. *Sten* ved Nestelø Kirkegaardsdige var den sidste af tre Sten, som en Trolldkvinde fra Samsø i sit Haarbaand kastede efter Nestelø Kirke⁶⁾.

¹⁾ Præstø Aarbog 1920, 92. Trap ⁴ III, 415.

²⁾ E. T. Kr.'s Opt. i D. F. S.

³⁾ Thiele I, 80 ² (1843) II, 45.

⁴⁾ Præstø Aarbog 1920, 92 f.

⁵⁾ E. T. K.'s Sagnsaml. i D. F. S.

13. *Sten* (Hammer Herred, *Vejlø* Sogn) i Ret'estrup Banker, var den første af tre *Sten*, som en Troldkvinde paa Samsø kastede i sit Haarbaand efter Nestelø Kirke¹⁾.
14. *Sten* i Nylandsmøen (*Vejlø* Sogn) har Mærker af Menneskefødder, „og de er traadte af en Gødemoer“¹⁾.
15. *Sten* (Hammer Herred, *Vejlø* eller *V.-Egesborg* Sogn) ved Dybsøfjordens Bred Sydvest for Næstved, er kastet af Djævelen. Der er Fingermærker af hans Tag²⁾.
16. *Sten* (Hammer Herred, *Kastrup* Sogn) paa Rosenfelds Mark, er saa høj, „at en rytter paa sin hest maa rejse sig i stigbøjlerne for med haanden at naa det øverste af dens kant“. Stenen er kastet efter Kjøng Kirke, Sjælland, af en Trold paa Fanø (?!); han kastede først en *Sten*, der faldt i Næstved Bugt³⁾. Mon Fanø ikke er en Fejlhuskning?
17. *Slage-Langpattes Sten* (Baarse Herred, *Everdrup* Sogn) ved Foden af Skrigebjærg i Præsteskoven paa Eyerdrup Præstemark, er „en meget stor sten“. Slage-Langpatte maatte lægge sig ud over Stenen for at give Die til sine to Børn, som var halvt Fisk og altid opholdt sig i Vandet; naar hun gik, maatte hun slaa Brysterne op over Skuldrene, deraf hendes Navn. I en Optegnelse meddeles, at Beboerne i Egnen i 1910 ikke kende noget til Stenen, der angives at være 1 m høj, 1,5 m bred og 2 m lang⁴⁾.
18. *Sten* (Baarse Herred, *Beldringe* Sogn) ved Kastrup Skov er kastet af en Heks ved Præstø efter en Trold. Omkring den store *Sten* er Mærke af et Hosebaand⁵⁾.
19. *Stenkisten* (Baarse Herred, *Allerslev* Sogn) er to *Sten* paa en Mark i Tjørnehoved, den ene hvilende paa den anden. I den øverste er Mærke af fem Fingre. Ni sorte Mænd skal have hentet den fra en Stenhob i Sko-

¹⁾ E. T. K.'s Sagnsaml. i D. F. S.

²⁾ D. F. S. 1906/23: 580.

³⁾ E. T. Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 139

⁴⁾ D. F. S. 1906/23: 601.

⁵⁾ D. F. S. 1906/23: 604; opt. 1927.

- ven „Niels Hemmes Handsker“ og begravet et lille Lig under den¹⁾.
20. *Sten* (Baarse Herred, *Mern* Sogn) i Høvdinggaards Have, har Mærke af Fodtrin. Stenen har oprindeligt ligget paa *Djævlebjærg* i Hjortevænget. Troldene, som boede der, blev vrede over, at Folk tog af de mange *Sten* paa Højen til Kirkebygning, og en af dem satte sin Fod saa haardt mod en *Sten*, at Mærket blev siddende, og man maatte lade Stenen ligge. Den blev 1855 flyttet til Høvdinggaards Have²⁾.
 21. *Sten* i *Nørre Mern*, er kastet af en møensk Trold efter Allerslev Kirke. Stenen er nu slaet i Stykker til Bygningsbrug³⁾.
 22. *Den store Sten* (Baarse Herred, *Kallehave* Sogn) i Strandkanten ud for Vestenbæk er kastet i en Troldkvindes Slyngebaand fra Bogø efter Ø.-Egesborg Kirke. Hun var vred paa Klokkeklengen. Strømpebaandet brast og Stenen naaede ikke sit Maal. I en Variant fortælles, at Stenen er kastet af en Trold paa Bogø efter en Troldkælling paa Sjælland⁴⁾.
 23. *Sten* i *Kallehave* Sogn i Petersgaards Skov tæt ved Alfarvej. Et Menneske er ifølge Sagnet begravet ved den; en sort Dame gaar igen ved Stenen hver Nat. Forbikørende vælter i Grøften⁵⁾.
 24. *Valdemarsstenen* (Baarse Herred, *Vordingborg* Landsogn) i Vintersbølle Skov er stor og flad, hvori der er et omtrent tre Tommer dybt Hul af Form som en Hestehov. Sagnet siger, at det er traadt af Kong Valdemars Hest paa hans natlige Ridt mellem Vordingborg og Gurre. En Variant fortæller, at Fordybningen (der er lang) er kommet ved, at Kong Valdemar en Nat hvert Aar slaar der med sin Ridepisk. Eller: Kong Valde-

¹⁾ Danske Sagn III, Nr. 296.

²⁾ Danske Sagn III, Nr. 34. Fot. i D. F. S.

³⁾ D. F. S. 1906/23: 612, 607.

⁴⁾ D. F. S. 1906/23: 613.

⁵⁾ D. F. S. 1906/23: 613.

mar, der plejede at lade sin Hest sætte af fra de krumme Ege, var i dybe Tanker kommet op i Vintersbølle Skov, og lader den sætte af fra Stenen for at fare til Gurre; Hovtraadet ses i Stenen, der af den Grund benævnes *Valdemarsstenen*¹⁾.

Der staar altid Vand i Hullet, og den, der har Vorter, kan blive af med dem ved at dyppe Haanden i Vandet og lægge en Skilling (nu en Tøøre) deri. Det brugtes meget i tidligere Tid, og da det var almindelig Tro, at den, der tog Pengene, fik alle de frigjorte Vorter, kunde der af og til være en god Høst for Folk, der ikke var overtroiske²⁾. Spyttter man tre Gange i Sporet og ønsker, gaar Ønsket i Opfyldelse. Naar Vandet i Hullet udtørres, varsler det onde Tider¹⁾. Valdemar vander sin Hest i Fordybningen under sit natlige Ridt³⁾.

Møn.

25. *Svømmestenen (Stege)* ligger temmelig langt ude i Vandet lige ud for Skydevænget i Stege. „Blev af Drengene i Stege kaldt Svømmestenen, fordi ingen Dreng med Rette kunde bære Navnet „Svømmer“ før han havde fundet og staaet paa denne Sten“⁴⁾.
26. *Tøvelde-Stenen (Stege Landsogn)* i Hjlemsbugt ved Landsbyen Tøvelde, er saa stor, „at Heste og Vogne kan holde paa den“⁵⁾. „Tule-“ eller „Tøvel“-sten ligger saadan i Hjlemsbugten, at man under visse Vinde hørte en brummende Lyd, hvor Stenen findes. Fiskerne sagde, at det var Tulestenen, der brummede, og det for Varsel om kommende Uvejr. Stenen vender sig, naar den lugter nybagt Brød. Den skal være kastet af en Trolld fra Stevns efter Stege Borg⁶⁾.

¹⁾ D. F. S. 1906/23: 614.

²⁾ J. Olsen: Fra Sydsjælland 1913, 22 (med Fot.).

³⁾ Trap ³ II, 952.

⁴⁾ D. F. S. 1906/23: 621.

⁵⁾ Puggaard: Møens Geologi 1851, 179.

⁶⁾ D. F. S. 1906/23: 621.

27. *Klagetvedstenen (Borre Sogn)* findes ved Nedgangen til Havet mellem Stubberuphave og Overbjerg, i Havet, hvor den beskyttes fra de tre Sider.¹⁾
28. *Svanestenen eller Svanesestenen (Magleby Sogn)* paa Abborrebjærg, var, da *S. Abildgaard* o. 1781 maalte den, 3½ Alen over Jorden, og dens Omkreds neden om 17 Alen, men oventil smallere, „dens Skikkelse kan ikke efter nogen Rimelighed have givet Anledning, at kalde den Svane-Steen, thi denne Granitsteen ligner hellere en af Alderdommens Bautasteene“. Dertil synes den at være altfor stor; „rimeligere er det, at de der i Nærheden den liggende tvende meget smaa nu næsten tilgroede Søer eller Kær, paa Klinten hen under Skoven, have tilforn været Opholdssted for Svaner, hvilke kan have foranlediget, at give denne af sin Størrelse mærkelige Steen ovenmældte Navn“²⁾. *Johan Paludan*³⁾ er af den Mening, at vi her staar overfor et hedensk Tempel, „en Offerplads for en Gudinde *Svanese*; thi at den skulde være benævnet af Svaner, som i de omliggende Smaasøer have haft deres Ophold, er ikke at formode“. I *Christopher Puggaards Møens Geologie* 1851, 178 kaldes Stenen *Svantese Stenen*, den „ligger paa en af Abborrebjærgets sydlige Toppe; den ligger ganske løst paa Overfladen, er omtr. 10 F. i Gjennemsnit og har et Cubikindhold af ca. 1000 Cub. F. Dog er denne Størrelse ikke meget usædvanlig, og paa flere Steder i Klinteskoven, navnlig paa Aasen og ved Grimsdalen, findes ligesaa store Blokke“.

Selvom *J. A. Dyssel* i sin „Tilforladelige Efterretning om Møens Klint“ I (1757), 248⁴⁾ oplyser, at Bønderne kalder Stenen Svanesten, „men ved ikke det mindste at fortælle derom“, saa passer denne Udtalelse

¹⁾ Sagn? D. F. S. 1906/23: 624. (Fot. i D. F. S.).

²⁾ S. Abildgaard: Beskrivelse over Møens Klint 1781, 4 f.

³⁾ Beskrivelse over Møen I (1822), 173.

⁴⁾ Oekonomisk Magasin I, 239 fig.; jfr. Pontoppidan: Danske Atlas I (1763), 439.

dog ikke, idet der findes optegnet flere varierende Sagn om Kæmpekast knyttet til „Svanestenen“, og disse Sagn meddeles derfor her. Ifølge Thiele er Stenen slynget til sin Plads af en Troldkvinde i Skaane, der med begge Hænder kastede den efter Magleby Kirke, som var den første kristne Kirke paa Møen, men Stenen ramte ikke sit Maal¹⁾. Ifølge en Optegnelse fra 1920 fortælles, at det var en Trold fra Rygen, der fik Held til at slaa Spiret af Magleby Kirke, men denne Oplysning kender Optegner, Skrædder *N. K. Pedersen*, Borre, ikke fra Egnens gamle Befolkning. Varianter: Svantesten kastet af Trold fra Rygen for at hindre Kirkebygning; ligger lige saa dybt i Jorden som over Jorden. — Kastet af Jættekvinde paa Rygen mod en kirkebyggende Søster, med hvem hun blev uenig. — Svantesten kastet af svensk Heks efter et københavnsk Kirketaarn. — Kastet af Heks paa Bornholm efter Magleby Kirke, Strømpebaand knækkede. — Kastet af Trold fra Tyskland eller af Mand fra Sverig efter Magleby Kirke²⁾. — Kastet af Trold i Sverig efter Magleby Kirke, der da var under Bygning³⁾.

29. *Hals* (Magleby Sogn) er en Sten paa Mandemark Strand paa det tredje Rev regnet fra Brændshøj; Stenen er kun synlig ved ualmindelig stærkt Lavvande. En ældre Mand, der havde boet ved Kysten mange Aar, troede det var et Skib, men gamle Folk fortæller, at det er en Sten⁴⁾.
30. *Ristestenen* (Magleby Sogn). Kan næppe paavises endnu, men dens Plads skal have været en Fjerdingvej Nord paa i Grimsdal. En Røver, som i lang Tid havde plyndret paa Møen, nedgravede en Skat og flygtede over til Stralsund. „Da han nu der var kommet saavidt, at han alt stod paa Stigen under Galgen, spurgte

¹⁾ Thiele¹ II (1819), 20. ² II (1843), 43.

²⁾ D. F. S. 1906/31 b: 625.

³⁾ Skattegraveren V (1886), Nr. 653.

⁴⁾ D. F. S. 1906/23: 625 og 1906/31b.

han: „Er her nogen her tilstede fra Høie-Møn?“ — En Mand meldte sig da, og denne befoel han at gaa fra Øst til Vest gennem Grimsdal; der skulde han finde en Steen, hugget som en Rist, og under den en stor Skat. Da reiste Manden iilfærdig over til Møen og henvendte sig til Mikkel Degn i Magleby, for at faae at vide, hvor vel hin Steen monne findes. Men Mikkel Degn, som var begierlig efter Skatten, gik til Stedet og bemægtigede sig den og blev saa riig, at hans Søn endogsaa blev Borgermester i Stege¹⁾.

Chr. Winther har skrevet en Fortælling paa Prosa: „Ristestenen“, hvorm Winther selv meddeler, at han til Grund for Fortællingen har det her ovenfor fra Thiele citerede Sagn. Winthers Fortælling er først trykt i „Folkekalender for Danmark“ 1854; senere i „Samlede Digtninger“ 1860 og nu sidst i *Oluf Friis's* Udgave af *Chr. Winthers „Poetiske Skrifter“* III (1929) 325 ff.; Kommentar S. 374 ff.

31. *Vestbjergstenen* (Magleby Sogn) Vest for Budsene Endnu 1926 fortalte gamle Folk, at her blev i tidligere Tider Spædbørnene fundne²⁾.
32. *Sten* (Damsholte Sogn) paa Grøns Grav nær Frændrup „klinger ved nok saa ringe Berøring, som om der var hult under den“ meddeles til Resens Danske Atlas o. 1670, oversat og trykt i E. Tang Kristensens Danske Sagn III, Nr. 289.
33. *Pilegrimssten* (Faneffjord Sogn) har ligget i Skellet til Kokseby nær Faneffjords indre Vig, var stor og tilhugget³⁾. Til Stenen har været knyttet Sagnet om Truels Døtre, der af Røvere blev voldtagne og myrdede; Røverne viste sig at være Pigernes egne Brødre, der som smaa var blevet fanget af Røvere. De to blev stejlede,

¹⁾ Thiele: Danmarks Folkesagn I (1818), 101; 2. Udg. I (1843), 156 (med Henv. til Resen, Sandvig, Kaalund og Oekon. Mag. I, 250); jfr. Frede Bojsen: Af Møns Historie I (1905), 117.

²⁾ D. F. S. 1906/85; opt. af Johanne Olsen ^{15/11} 1926.

³⁾ Trap⁴ III, 515.

den tredje sprang ud af Vinduet og undløb. Han sonede siden sin Synd med en Pilgrimsrejse, „kom siden tilbage og blev begravet paa Harbølle-Mark, hvor der tilforn har staaet et lidet Liigtræ med et Kors, som kaldtes Pillegrimssteenen, hvorved ere opgravede mangt Menneskeben“¹⁾. „Dette Sagn fortælles paa Møen med indflettede Vers af den gamle Vise, som findes i Danske Viser fra Middelalderen III, 392“ meddeler Thiele i 2. Udg. af sine Danmarks Folkesagn I (1843), 364, hvor der ogsaa findes en Mængde Henvisninger til ældre Litteratur om Møen, hvor Sagnet om Hr. Truels Døtre er omtalt. En udførlig Redegørelse for Folkevisen „Hr. Truels Døtre“ er givet af *Axel Olrik* i Danmarks gamle Folkeviser, Danske Riddervisere I, 1895—98, 114 ff, Vise Nr. 338.

Under Venderkrigene gik i Aaret 1172 en Skare Vender i Land paa Møen ved Grønsund, hvor de nedhuggede et paa Strandbredden rejst Kors. Dette Kors er maaske identisk med det Kors, der, som ovenfor nævnt, hedder „Pilgrimssten“, hvortil Sagnet om „Hr. Truels Døtre“ henlægges²⁾. Efter *B. C. Sandvigs* Oplysninger (1776) kunde det se ud til, at der har været en Begravelse ved Pilgrimssten, og denne Gravplads har øjensynlig hørt den kristne Tid til, siden der har været rejst et Kors ved den, maaske det sidste Minde om en Kirke eller et Kapel for Fiskere og Søfolk?

Nye Oplysninger og Rettelser til den ovenanførte Stenliste bedes godhedsfuldt sendt til *Danske Folkemindesamling, Kgl. Bibliotek, København K.* Lokalkendte Folk kan maaske meddele nye Enkeltheder til og rette eventuelle Fejl i de foran fremsatte Oplysninger om store Sten.

¹⁾ B. C. Sandvig: Beskrivelse over Øen Møen 1776, 34.

²⁾ Frede Bojsen: Af Møns Historie II (1906), 58, 60.

Henrik Ibsens Stamfader.

Af *M. Bogstad*.

Det er vistnok almindelig bekendt, at Henrik Ibsen paa fædrene Side nedstammede fra en dansk Skipperslægt, idet hans Tipoldefader *Peter Rasmussøn Ibsen* fra Stege i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede sammen med sine 2 Brødre Johan og Mathias tog Skipperborgerskab i Bergen, som *J. K. Bergwitz* ogsaa meddeler i sin Bog: „Var Ibsen i sin Afstamning norsk eller fremmed?“ (Oslo 1910). Men jeg tror ikke, nogen hidtil har beskæftiget sig med Faderen til disse tre Brødre, Skipper og Handelsmand *Rasmus Ibsøn* i Stege — begravet 5. Januar 1703 71 Aar gammel og altsaa født 1631—32. Længere tilbage vil man næppe kunne komme. Den ældste Kirkebog for Stege begynder først 1661 og er ført paa en ret skødesløs og lidet oplysende Maade — der er oven i Købet et Hul paa en halv Snes Aar i Daabsprotokollen for ægtefødte Børn — og det er jo i det hele taget et temmelig tidligt Tidspunkt i Henseende til almindeligt Arkivmateriale. De fleste Oplysninger faar man ved Skiftet efter *Rasmus Ibsøn*, hvor ogsaa Skiftet efter hans første Kone staar anført in extenso, men ellers finder man en hel Del Glimt af hans Tilværelse i hans senere Leveaar i Købstadregnskaber, Toldregnskaber, Bytingsprotokol og Raadstueprotokol for Stege.

Hvor *Rasmus Ibsøn* er født kan altsaa ikke siges. Hans fulde Navn er *Rasmus Ibsøn Holst*, og man tør vel derfor gætte paa en *Ib Holst* som hans Fader. Fornavnet *Ib*, *Jep* eller *Jeppe* sees ellers ikke at være videre brugt i Stege paa denne Tid, hvilket vel er Aarsag til, at Navnet *Ibsøn*